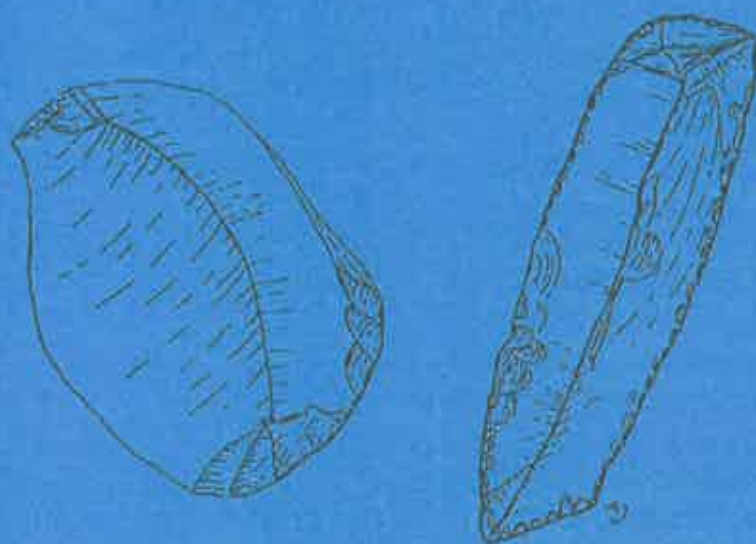

ÖVERSIKTLIG ARKEOLOGISK UTREDNING 1995

VÄG 19, KRISTIANSTAD - BROBY

FÄRLÖV M FL SOCKNAR
KRISTIANSTAD & ÖSTRA GÖINGE
KOMMUNER

SKÅNE

Tony Björk

Lasse Wallin

**LÄNSMUSEET
I KRISTIANSTAD**

Riksantikvarieämbetet
BYRÅN FÖR ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR

Vid planläggning av stora markingrepp är det viktigt att redan på ett tidigt stadium få med arkeologi. Övanta arkeologiska undersökningar kan befasta projektbudgeten hårt och även medföra förseningar. Arkeologi bör vara lika självklart som i ex geoteknik. Kontakten kan etableras visa länsantikvarien eller direkt med den grävande institutionen.

Resultat från en översiktlig arkeologisk utredning bör ingå i arbetet med MKB och vid fastläggning av exploateringsområdenas belägenhet. Den översiktliga utredningen ger fornlämningssituationen i stora drag, urskiljer sammanhängande miljöer och områden med hög fornlämningspotential.

Arkeologisk utredning ger en mer detaljerad bild av fornlämningssituationen och kan vara lämplig när exploateringsområdet är bestämt och beräkningar för arbetet skall igångsättas. Utredningen kan delas upp i två etapper, etapp 1 består av källgenomgång och fältinventering och etapp 2 av provschaktsgrävning.

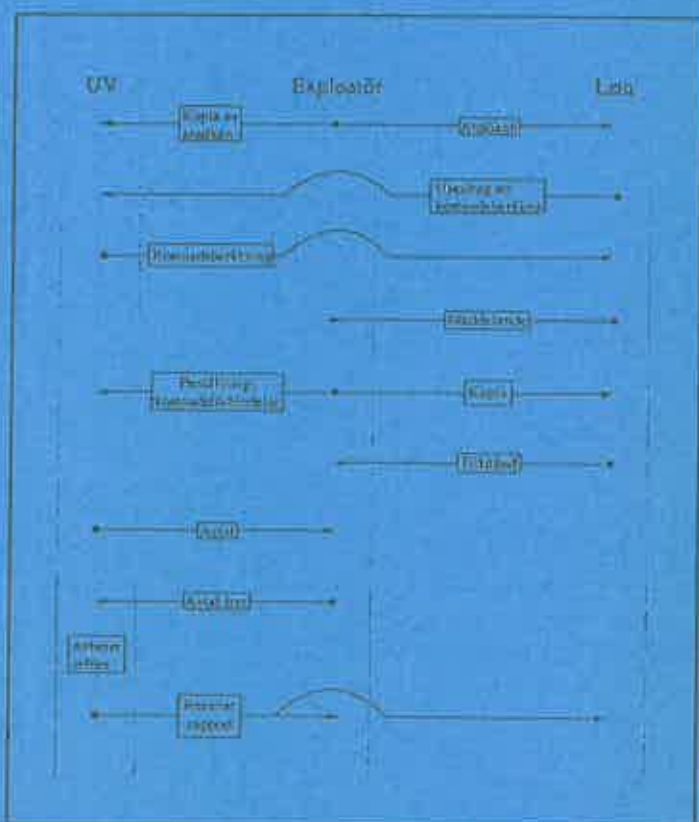
Arkeologisk förundersökning kan sägas vara detsamma som utredning men av en fornlämning som redan är känd. Förundersökning kan också tillgripas om inte utredningen har givit tillräckligt tydliga resultat för fortsatt handläggning av ärendet.

Särskild arkeologisk undersökning, ibland kallad slutundersökning, är den sista länken i kedjan. Om länsstyrelsen beslutar att exploateringsintresset väger tyngre än fornlämningens värde skall denna undersökas innan den tas bort.

Ett schema över ärendegången visas i vidstående figur. Gången är densamma för utredningar, förundersökningar och den särskilda undersökningen.

UV Syd och Kristianstads länsmuseum utför arkeologisk utredningar, förundersökningar och undersökningar i samband med markexploateringar. Givetvis står vi också till tjänst med rådgivning i fornlämningssfrågor. Länsmuseum och UV har ingen myndighetsfunktion, den beslutande myndigheten är länsstyrelsen med kulturmiljöenheten som leds av länsantikvarien.

Länsmuseer finns i nästan alla län i Sverige. UV har kontor i Kungälv, Linköping, Lund, Stockholm, Uppsala och Visby. Byråledningen finns i Stockholm.

ÖVERSIKTLIG ARKEOLOGISK UTREDNING 1995

VÄG 19, KRISTIANSTAD - BROBY

FÄRLÖV M FL SOCKNAR
KRISTIANSTAD & ÖSTRA GÖINGE
KOMMUNER

SKÅNE

Tony Björk Lasse Wallin

ÖVERSIKTLIG ARKEOLOGISK UTREDNING

Väg 19, delen Kristianstad - Broby Färlövs m fl socknar, Kristianstads och Östra Göinge kommuner, Skåne

INLEDNING

Vägverket planerar en ny dragning av väg 19 från Kristianstad till Broby. Vägalternativen har presenterats i Vägverkets "Vägutredning Riksväg 19 delen Kristianstad - Broby" från september 1994. I stort sett rör det sig om tre alternativ och kombinationer av dessa. En utbyggnad av befintlig väg är ett av alternativen, sedan finns ett västligt alternativ och, inom Östra Göinge kommun, även ett östligt.

Alla vägalternativen berör flera viktiga kulturhistoriska miljöer och ligger till stora delar i områden med mycket hög fornlämningsstäthet.

Arbetet har utförts gemensamt av Tony Björk, Länsmuseet i Kristianstad, och Lasse Wallin, Riksantikvarieämbetet UV Syd.

SYFTE

Avsikten med utredningen är att visa de konsekvenser alternativen får för det förhistoriska och historiska kulturlandskapet. Utredningsrapporten skall tjäna som underlag för länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet och som planeringsunderlag för Vägverket. Utredningsarbetet har bestått av en arkivgenomgång och en fältinventering.

Syftet med arkivgenomgången har varit att ta fram relevant information om kulturlandskapet i anslutning till de planerade vägkorridorerna. Med hjälp av resultatet från fältinventeringen har kulturlandskapskomplex, eller bygder, om man så vill, definierats. De följer som vägbyggande kan få i de olika korridorerna har sedan skisserats.

TOPOGRAFI

Utredningsområdet inom Kristianstads kommun domineras av den långa isälvsavlagring med nordsydlig orientering som den nuvarande vägen ligger på. Området mellan Härlöv, Isgrannatorp och Vinnö är som helhet flackt och omfattar stora partier som tidigare varit våtmarker. Jordarterna söder om Karpalund utgörs framförallt av glacialleror. Väster om isälvsavlagringen finns också glacialleror fram till en linje Norra Strö-Torsebro. Norr om denna linje domineras isälvsavlagringens omgivningar av sandig-moig morän. På den södra delen av isälvsavlagringens öst-sida finns en blandning av moräner, glaciallera, gyttjelera och svämsediment.

De topografiska förutsättningarna inom Östra Göinge kommun är desamma som i norra delen av Kristianstads kommun. Området domineras alltså av moränjordar men isälvsavlagringar finns i ett nordsydligt bälte från Färlöv över Bjärlöv, Hanaskog, Knislinge och vidare mot Broby. Partierna närmast Helgeå består till stor del av svämsediment, men på flera platser sträcker sig sand och grusområden ända fram till ån.

Hela det område som vägen sträcker sig genom ligger, med några undantag, under den högsta kustlinjen (HK). Högsta kustlinjen i området bedöms ha legat ca 55 meter över dagens havsnivå.

Kuperade områden finns i söder från Färlöv fram till Kviinge-Hanaskog och därefter, väster om Helgeå, från Knislinge och upp till Broby. Den östra vägkorridoren går genom ett flackt landskap på Helgeås östra sida. Ett nästan två kilometer långt

flackt parti är också Almaåns dalgång mellan Kviinge-Hanaskog och Knislinge. Almaåns dalgång har till stor del bestått av våtmarker som dikats ut först under de senaste hundra åren.

Den omväxlande topografin i kombination med lätta jordarter har möjliggjort ett intensivt utnyttjande av landskapet under en stor del av historisk och förhistorisk tid. Detta avspeglar sig i flera mycket fornlämningstäta områden längs den planerade vägsträckningen.

ARKEOLOGISKA TERMER

Flera beteckningar på olika typer av fornlämningar uppfattas intuitivt riktigt även av dem som inte har fackkunskaper, andra kan vara svårare att förstå. Nedan följer förklaringar till de specialtermer som används i rapporten.

Hög/Röse

Vanligtvis markerar högen eller röset en gravläggning. Dateringen kan vara svår att fastställa utan arkeologisk undersökning. Högar/Rösen förekommer under sten-, brons- och järnålder.

Stensättning

Grav från brons- eller järnåldern.

Rest sten

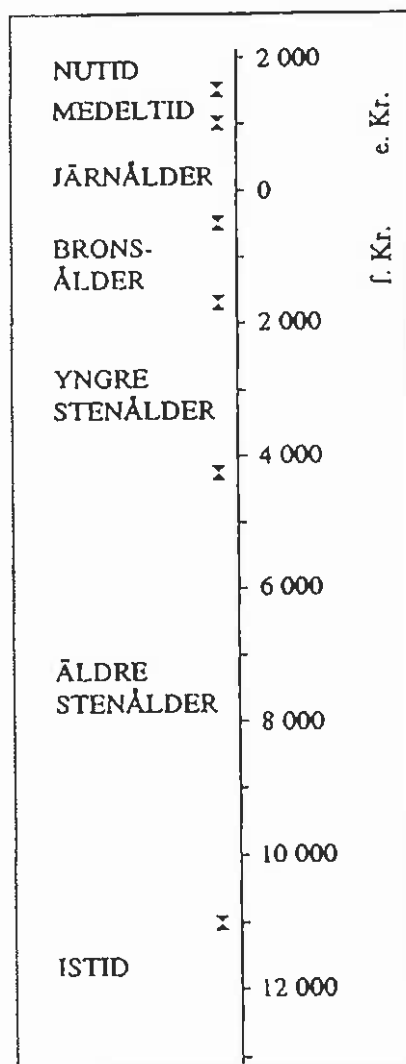
Sten rest på högkant. En rest sten markerar vanligen en järnåldersgrav.

Domarring

Resta stenar satta i cirkel. Gravmarkering från järnåldern. En brandgrav finns vanligen i cirkelns centrum eller vid en av stenarna.

Skeppssättning

Resta stenar satta i skeppsform. Gravformen förekommer under bronsåldern, men framförallt under yngre järnålder.

Röjningsröse/Odlingsröse

Stensamling som bildats vid odling. Stenar som är i vägen vid odlingen samlas i rösen på eller ibland vid odlingsytan. Datering: förhistorisk tid-nutid.

Hackerör

Beteckning på små flacka övertorvade odlingsrösen. Hackerören dateras vanligen till sen bronsålder och tidig järnålder, ca 1000 f. Kr.-500 e. Kr. De ligger ofta tätt på lätta moränjordar. De är även bebyggelseindikerande eftersom åkermarken ofta legat omkring byn eller gården under denna tid.

Stensträngar

Odlingssten som lagts i åkergränserna. Datering: äldre järnålder-nutid.

Fossil åkermark

Spår av åkermark som inte odlas längre. De ovannämnda odlingslämningarna är några av indikationerna på fossil åkermark.

Skålgropar

Små runda fördjupningar, grunt inhuggna på ovansidan av block eller berghällar. De anses ha fungerat som offerplatser. Den vanliga dateringen är bronsålder eftersom de ibland förekommer på hållristningar. Skålgroparna är boplatssindikerande.

Lämpliga boplatsslagen

På detta sätt rubriceras områden som uppfyller boplatsskriterier från olika delar av förhistorisk och historisk tid.

Gårds- och torplämningar

De synliga fysiska lämningarna är ofta av relativt sent datum men de kan i sin tur dölja ännu äldre enheter. Den ensamliggande gårdsbebyggelsen har en lång tradition i området. Torp är kända från 1500-talet.

Lågteknisk järnframställning

Rester av slagg påträffas ofta i området. Sjö- och myrmalm har förädlats under lång tid, från äldre järnålder och långt in i historisk tid

Mesolitikum

Äldre stenålder i Sverige. Försörjningen var baserad på jakt, fiske och insamling av födoämnen. En tidsperiod på 6000-7000 år fram till ca 4000 f. Kr.

Neolitikum

Yngre stenålder eller jordbrukarstenålder. Jordbruk och boskapsskötsel fick en alltmer ökande betydelse. Neolitikum omfattar ungefär perioden 4200-1800 f. Kr.

Hålväg

Stig eller väg som på grund av nötning och erosion ligger på en lägre nivå än omgivande markyta. De förekommer framförallt på sluttande mark där hjul, hovar eller fötter slitit genom växthorisonten och sedan rinnande vatten fördjupat skadan. Hålvägsbildning är känd åtminstone från järnåldern och framåt.

Högsta kustlinjen

Högsta vattenytan efter istiden. I området Östersjöns högsta nivå.

ARKEOLOGISK BAKGRUND

De arkeologiska undersökningar som har utförts inom arbetsområdet under de senaste 100 - 150 åren har varit få och så gott som utan undantag små till yta och omfattning. Den tidsperiod som är minst utforskad i området är stenåldern. Detta trots att stenåldersboplatser utgör en stor andel av det totala fornlämningsbeståndet. Förklaringen till forskningsläget kring mesolitikum och neolitikum i området består troligtvis av en kombination av lågt exploateringsstryck och avsaknad av etablerad forskningstradition. Det stora antalet boplatser, framförallt utmed vattendragen, erbjuder emellertid ett vitt forskningsfält. Det ter sig naturligt att under detta framtida arbete göra jämförelser med de arbeten som utförts kring Almaåns övre lopp och i Finjasjöområdet av, bland andra Ingvar Jönsson, Nils Johansson, Lennart Carlie och Arkeologiska institutionen vid Lunds universitet.

Som en bilaga till kostnadsberäkningen av utredningen bifogades en översiktskarta med "arkeologiska bygder" markerade. Kartan hade upprättats efter en mycket översiktlig analys av beståndet av registrerade fornlämningar utmed de tänkta vägkorridorerna.

De senaste åren har några bebyggelseanalyser presenterats. Vägkorridorerna har lagts in på kartor från två av dessa analyser. Den ena är Johan Callmers genomgång av bebyggelsen under yngre järnålder i Sydskanadinavien. Den karta som använts har förtydligats av C. Fabech (Fabech : 219). Den andra kartan är hämtad ur Anne Carlies "På arkeologins bakgård" där bebyggelsen i Göinge under brons- och järnåldern analyserats utifrån de kända gravarna. Underlagskartan visar bronsålderns bebyggelse (Carlie : 147) men huvuddragen gäller även för de senare perioderna i hennes analys.

De två analyserna visar både gemensamma drag och skillnader. Callmers analys bygger på den äldre fornlämningsinventeringen, medan Carlie kunnat utnyttja delar av revideringsinventeringen och i övriga områden kompletterat med egen inventering. Syftet med Callmers analys är att ge en bild av förhållandena i Sydskanadinavien medan Carlie arbetar med ett mycket mer begränsat område, Västra och Östra Göinge härader.

Den aktuella delen av väg 19 går, enligt både Callmers och Carlies kartor, genom områden som varit tätt befolkade under de perioder respektive analys gäller. Enligt båda går vägen genom en nordlig och en sydlig bebyggelsekoncentration. Gränserna mellan dessa två koncentrationer är emellertid olika i de två studierna, vilket troligen beror på skillnaden i detaljeringsgrad.

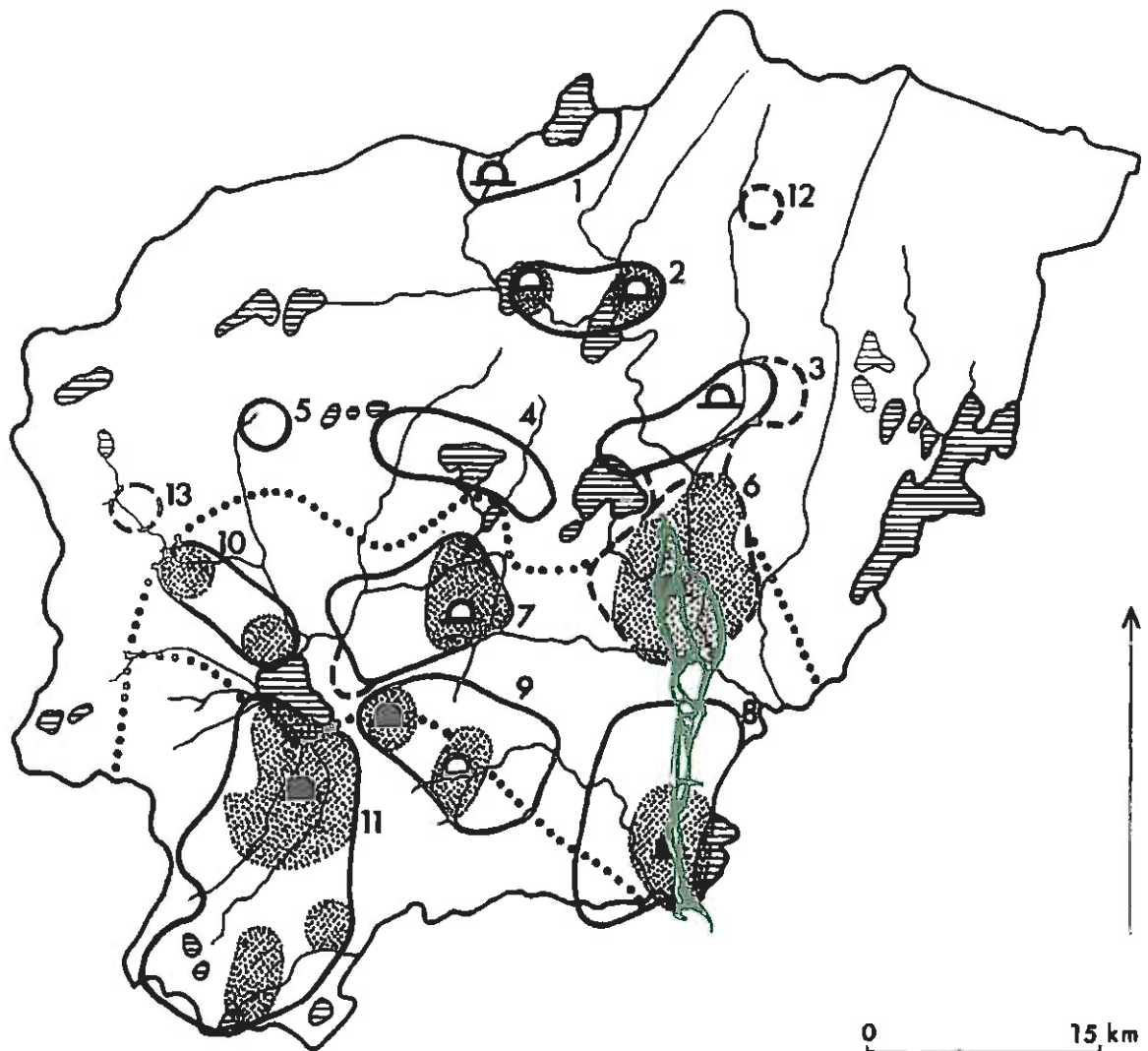
Den inledningsvis nämnda kartan med arkeologiska bygder upptar ett antal mindre områden som kan sammanställas till större enheter. En sydlig enhet bestående av två områden: Skepparslöv-Vinnö-Färlöv och Bjärlöv, En nordlig enhet bestående av fem områden: Knislinge-Gryt,

Emmislov, Nöbbelöv, Olastorp och, utanför vägkorridorerna, Hjärsås. Mellan dessa två stora enheter återfinns två små områden i anslutning till Hanaskog och Kviinge.

Även under medeltiden har stora delar av vägområdena varit tätt bebyggda. De flesta kyrkorna i området är från slutet av 1100-talet eller början av 1200-talet: Broby, Emmislov, Kviinge, Knislinge, Gryt, Norra Strö och Färlöv. Förutom kyrkbyarna så finns även ett antal mindre byar och ensam gårdar i området för vilka det finns skriftliga belägg från medeltiden.

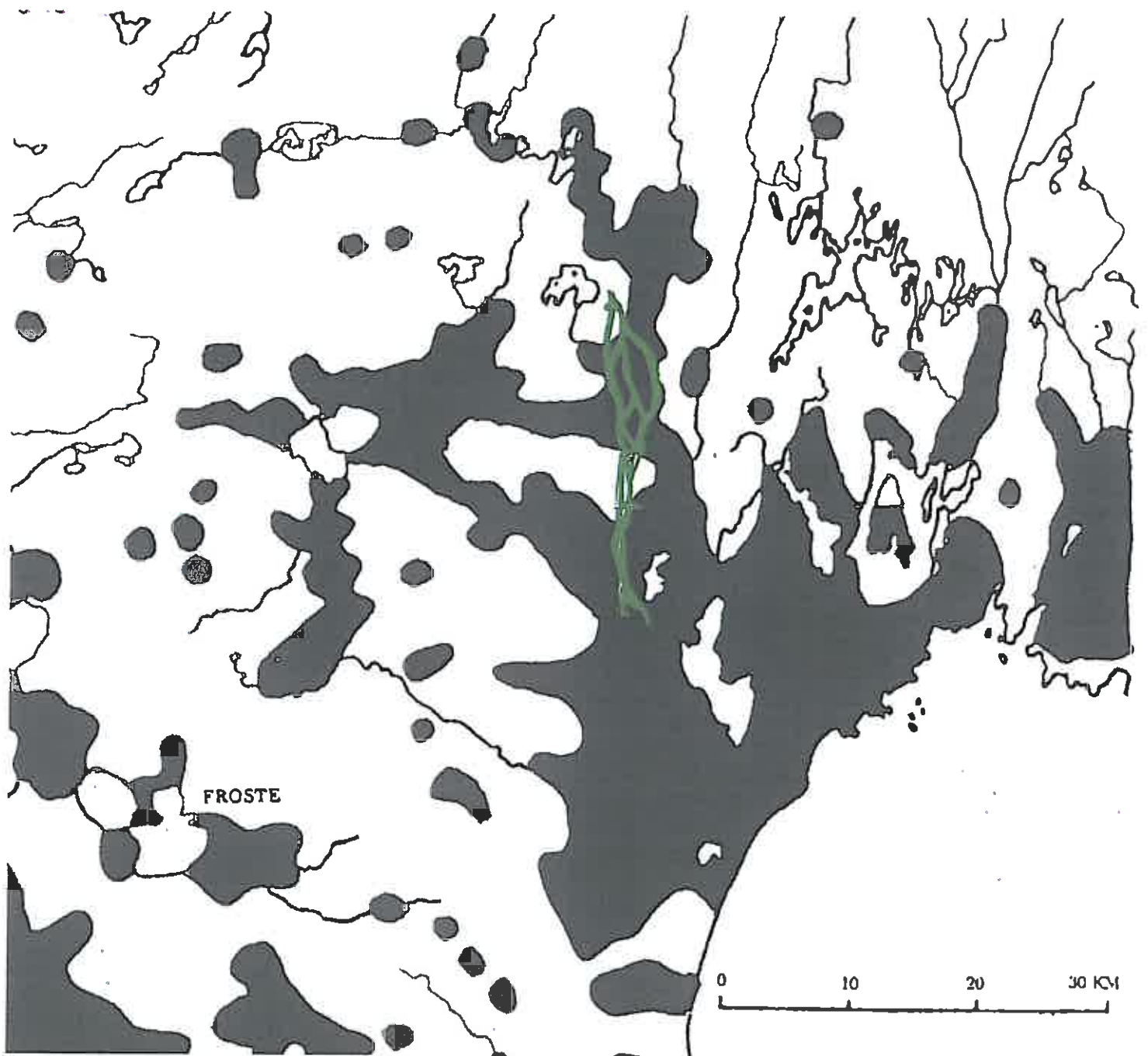
I södra delen av arbetsområdet anlades under medeltiden två sätesgårdar och en borg. Härlövs borg grundlades senast under högmedeltid invid Härlövs by, i nordligaste delen av N. Åsum socken. Den ersattes under 1400-talet av Lillöhus. Lillöhus raserades under tidigt 1600-tal och ersattes i sin tur av Lillö Kungsgård. I Färlövs socken grundlades, också under högmedeltid, sätesgårdarna Färlövsholm och Araslöv. Färlövsholm förstördes under Skånska kriget 1676-79 medan Araslöv med tiden växte sig allt större. Under sent 1700-tal och 1800-talets första del genomfördes en indelning av egendomen enligt skotsk förebild med ett gårdsmönster av utlokaliserade stora farmer i större delen av Färlövs socken. Hela området utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (KL 17 Araslövs farmer). Byggnaderna och kulturlandskapet bildar en miljö som bl a vittnar om adelns långvariga och starka dominans i området.

I norra delen av vägområdet etablerades under medeltiden en borg och en sätesgård. Hanaholms borg, Kviinge socken, låg på en holme i Helge å och den finns skriftligt belagd redan 1308. Efterföljaren Hanaskogs säteri uppfördes på 1670-talet inom dåvarande Hanaskogs by. Området

GRAV; ≥ 20 M I DIAM. (3-4 ST)
 GRAV; ≥ 20 M I DIAM. (1-2 ST)
 — GRÄNS FÖR B-OMRÅDE; TOLKNINGSALT. 1
 - - - GRÄNS FÖR B-OMRÅDE; TOLKNINGSALT. 2
 ● B-OMRÅDE AV STÖRRE BETYDELSE
 ZONGRÄNS

Karta över bronsålderns bebyggelse i Västra och Östra Götaland med vägkorridorerna inlagda (Efter Carlie 1994 s 147)

Karta över den yngre järnålderns bebyggelse i nordöstra Skåne med vägkorridorerna inlagda (efter Callmer 1991 och Fabeck 1993).

kring Hanaskog utgör ett riksintresse för kulturmiljövården (KL 25 Ballingstorp - Hanaskog - Hanaholm). I Gryts socken anlades sätesgården Vanås, senast under 1400-talet. Godset har i stor omfattning påverkat landskapsbilden i området. Miljön närmast slottet är mycket innehållsrik med byggnader och parkanläggning från olika tidsepoker (Länsintresse Ö. Göinge kn nr 2 Vanås - Frännarp).

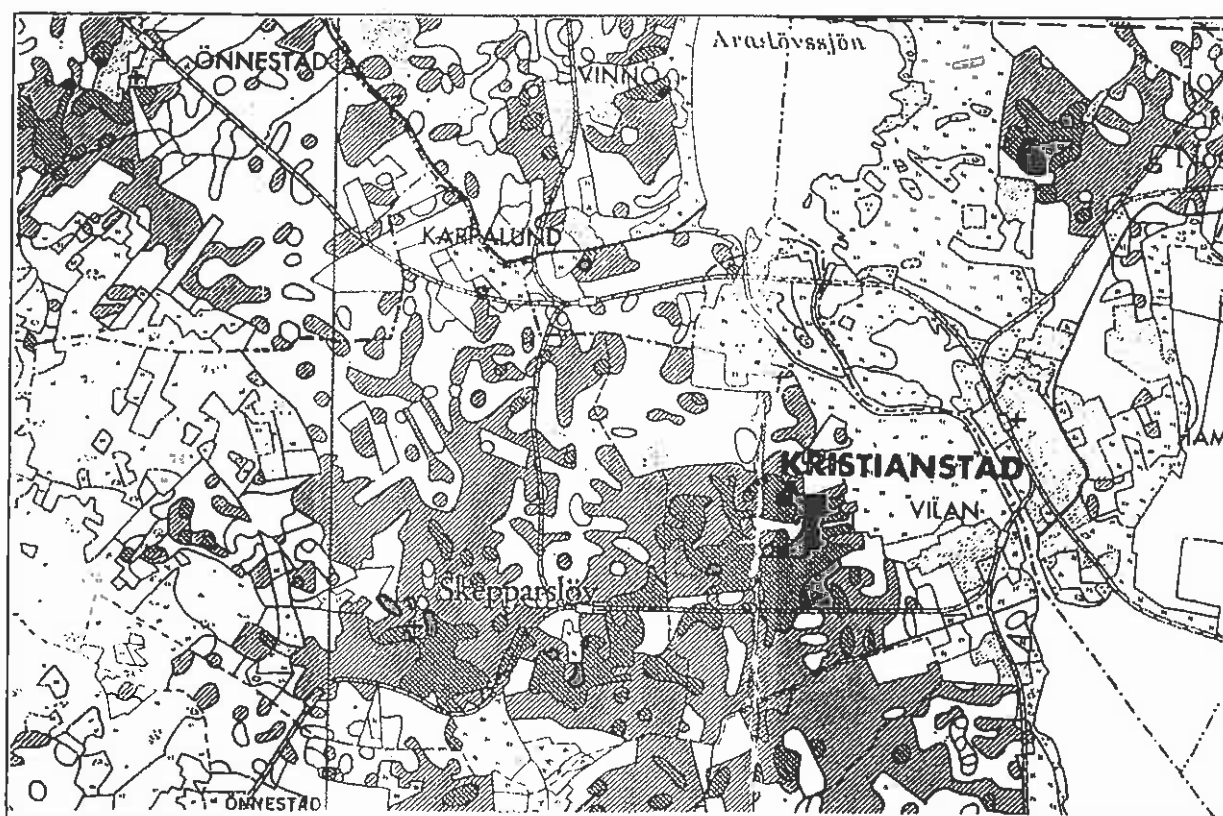
RESULTAT

Vid utredningsarbetet har vi använt oss av flera olika källmaterial för att sammanställa en översiktlig bild av de fornlämningsmiljöer som berörs av vägkorridorerna. Källmaterialen finns redovisade under rubriken referenser. Tilläggas bör dock att Lantmäteriverkets och Riksantikvarieämbetets fornminnesinventering har gjorts för hela utredningsområdet under tidsperioden 1992 - 1994, undantaget Ö. Broby socken som kommer att inventeras under innevarande år. Med andra ord är det till största delen ett helt aktuellt inventeringsmaterial som ligger till grund för detta arbete.

Arkivstudierna har kompletterats med en fältinventering som genomfördes under tidsperioden 950330 - 0406. Fältinventeringen har i första hand utförts för att få en kännedom om topografin och vilka övergripande konsekvenser en vägutbyggnad kommer att få i de olika alternativen. I andra hand, och som en följd av inventeringen till fots, har ett antal tidigare ej registrerade fornlämningar upptäckts. Antalet nyupptäckta fornlämningar kan förväntas bli ännu större när det görs en utredning för en fastslagen vägsträckning. Då kommer det att bli motiverat med en mer systematisk fältinventering/prov-schaktsgrävning.

Resultatet av arbetet gör att två fornlämningskomplex - bygder kan urskiljas i anslutning till de vägkorridorer som ligger inom Kristianstads kommun. Dessa har i sin tur underindelats i vardera två områden. Uppdelningen ska inte betraktas som ett färdigt svar utan som en finger-visning på hur områdena utnyttjats och hur bebyggelsen varit lokaliserad under förhistorisk och historisk tid. Den presentationsmodell som vi har valt gör att kronologiska skillnader och förändringar tonas ned i förhållande till övergripande områdesavgränsningar och de topografiska förhållandena. Detta förfarande menar vi är lämpligt i detta skede. En mer detaljerad studie blir aktuell då man har valt ett alternativ för vägbygget. I ett fall har dock kronologiska avvägningar gjorts vid avgränsningen. Detta gäller komplex 1 b som utgörs av stenåldersboplatser och lämpliga boplatsslagen vid Vinne å.

Utifrån resultaten från arkivstudier och fältinventering har tio kulturlandskapskomplex eller bygder definierats i anslutning till de delar av vägkorridorerna som ligger inom Östra Göinge kommun. Uppdelningen innebär en del praktiska problem och flera av gränsdragningarna kan diskuteras. Det kan till exempel vara svårt att avgöra om ett vattendrag som Helgeå förenat eller skiljt områden åt. Exempel på båda lösningarna finns medtagna. Det nordligaste kulturlandskapskomplexet, som bland annat omfattar Emmislöv och områdena söder om Broby, korsar Helgeå medan de två komplexen söder därom skiljs åt av ån. Skälen till denna skillnad är luddiga, bland annat spelar de topografiska förhållandena in. Ett annat problem gäller om man skall hålla isär lämningar från olika tidsperioder eller låta dem ingå i ett och samma komplex. Stenåldersboplatserna längs Almaån är därför skilda från Kviinge-Hanaskogkomplexet där järnålder - medeltid dominerar.

Utdrag ur Arrhenius fosfatkarta, skala 1:100 000. Fosfathalterna i jordarna på Härlövsplatån är markant högre än i omgivningarna.

Komplex 1a + 1b, N. Åsum - Skepparslöv - Färlöv socknar

Området mellan Härlöv - Isgrannatorp - Vinnö är som helhet flackt och låglänt, med ganska stora sankpartier. Här finns dock ett antal registrerade fornlämningar och flera bra topografiska lägen. Allra främst gäller detta Härlövsplatån där markens fosfathalt är mycket hög. Här finns det anledning att förvänta framför allt järnåldersboplatser.

Korsningarna med Vinne å vid Karpalund, rymmer, förutom de registrerade fornlämningarna, ett topografiskt sett mycket gynnsamt läge för mesolitiska och neolitiska lämningar. Om man lägger allt under 5-metersnivån under vatten så får man en god bild av hur landskapet såg ut under övergången från mesolitikum till neo-

olitikum, samt vid Östersjöns olika transgressioner under neolitikum. Bilden understryker tydligt att boplatsläget, vid ett trångt inlopp till en havsvik, varit optimalt under flera olika skeden av stenåldern.

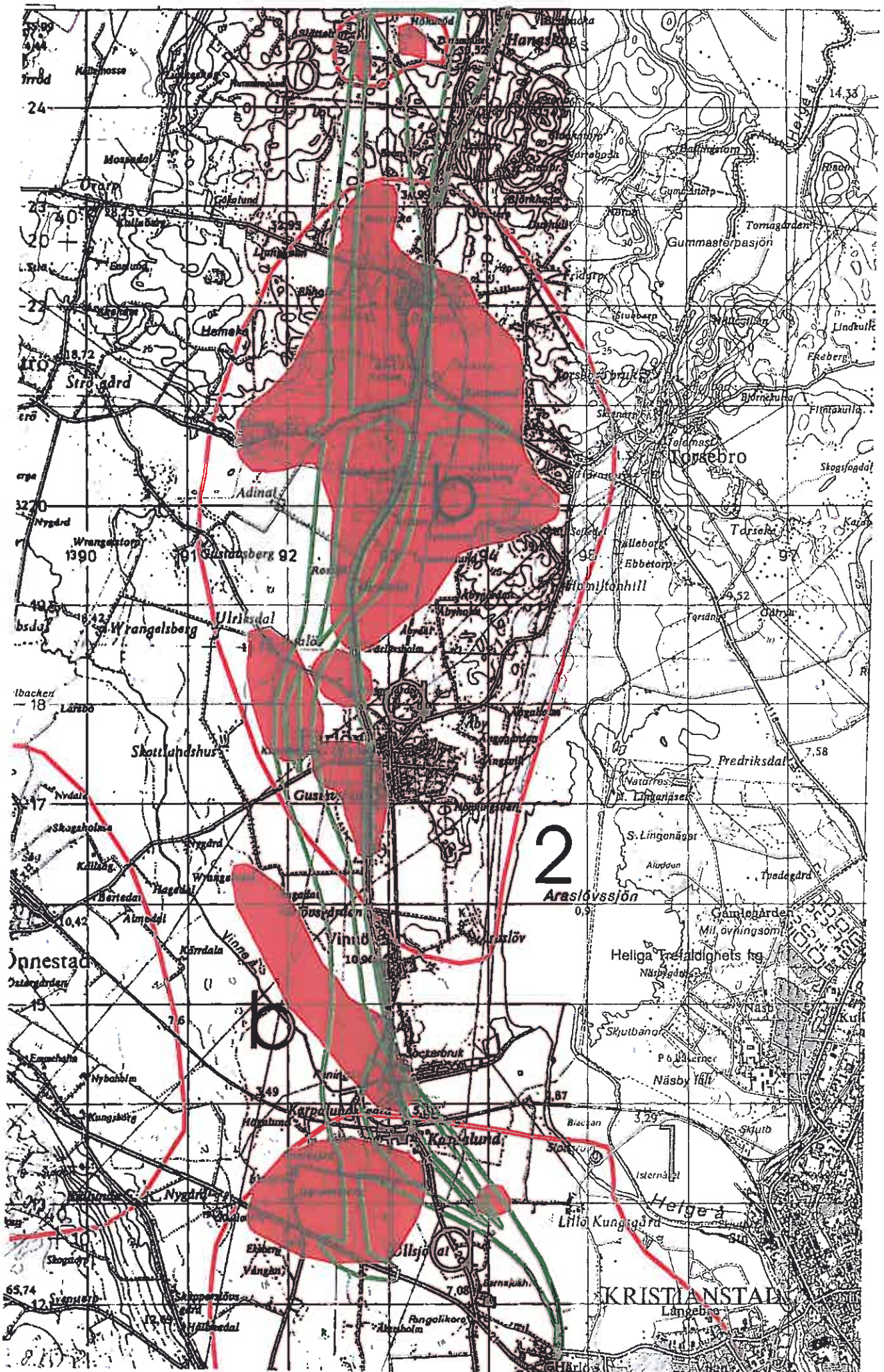
Sju redan kända fornlämningar berörs av de olika vägalternativen i detta område :

N. Åsum socken : RAÄ nr 221, gränssten. RAÄ nr 275, förhistorisk boplatser.

Skepparslöv sn : RAÄ nr 23, milsten. RAÄ nr 69, förhistorisk boplatser. RAÄ nr 83, förhistorisk boplatser.

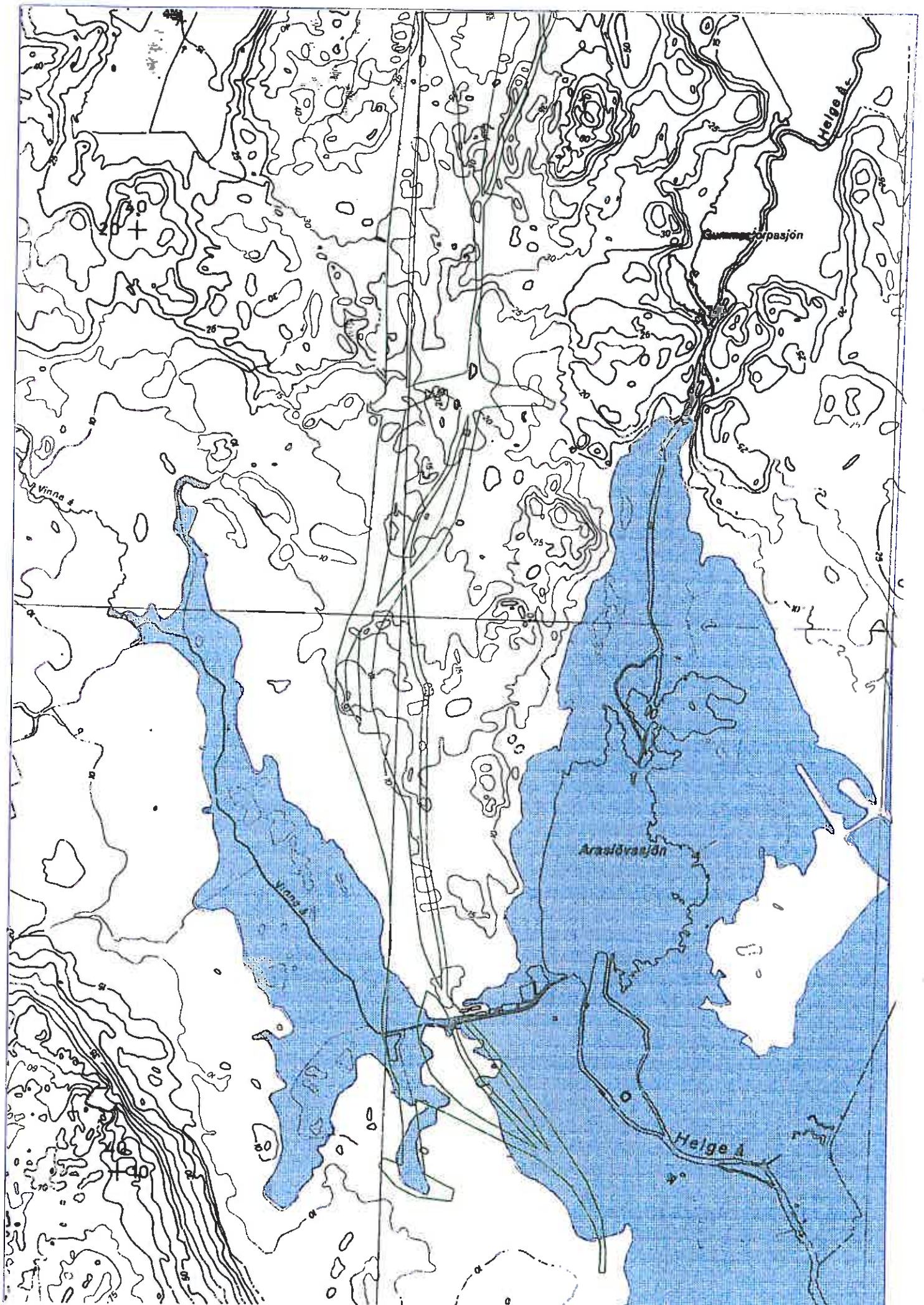
Färlöv sn : RAÄ nr 61 och 74, förhistoriska boplatser.

Konsekvenser vid vägdragning: De olika

Röd linje = komplexgränsning
 Rött fält = fornlämningskoncentration

Utredningsområdets södra del. Komplex 1-3, skala 1:50 000

Utredningsområdets södra del med 5-metersnivån inlagd, skala 1:50 000

vägkorridorerna i området ger, att döma utifrån vad vi känner till idag, förhållandevis små konsekvenser på fornlämningsbeståndet i området. Framför allt är det endast två ovan mark synliga fornlämningar som berörs, och dessa kan förhoppningsvis undvikas helt vid en mer detaljerad planering. Störst konsekvenser får vägbygget för de kända och förmodade boplatserna på Härlövsplatån och vid Vinneå. Med hänsyn till kunskapsläget måste ambitionsnivån vid eventuella undersökningar bli hög.

För kulturlandskapet som helhet får trafikplatser, på- och avfarter, broar och planskilda korsningar i det flacka landskapet med långa siktsträckor stora negativa konsekvenser, i synnerhet i närheten av eller inom riksintresseområdet Araslövs farmer (KL 17). Här krävs noga genomtänkta och detaljredovisade planer för att ingreppen skall bli så skonsamma som möjligt.

Komplex 2 a, Färlöv socken

Området vid Färlöv är delvis flackt och delvis kuperat. Här finns bl a Färlövs och Roalövs bytomter och resterna av ett stort järnåldersgravfält. Gravfältet uppmärksammades av Linné vid hans Skånska resa 1749 då han skrev att "Här stodo på åkerfälten många höga och smala stenar uppreste, och på åtskilliga ställen voro de i avlånga ringar uppstälte. Desse voro ofelbart minnesmärken efter de gamles grifter". I de närmaste omgivningarna bör lämningar efter en boplatz från yngre järnålder finnas, d v s föregångaren till den medeltida och historiska byn. Färlövs kyrka är från 1100-talet och ortnamnet finns belagt första gången 1336. Ortnamnet Roalöv finns skriftligt belagt första gången 1316.

Inom området finns fyra topografiskt gynnsamma lägen för förhistoriska boplatser och gravar/gravfält. Vid fältinventeringen noterades två tidigare okända lokaler med slagen flinta. Den ena ligger på samma höjdsträckning som Färlövs bytomt, och den andra ligger i relativt flack mark i anslutning till Roalövs bytomt. Ett mindre område med röjningsrösen upptäcktes i en betesmark ca 200 m öster om Roalöv. Av utseendet att döma är de sentida, men det går inte att utsluta att de kan vara förhistoriska eller medeltida.

Tio redan kända fornlämningar berörs av de olika vägalternativen i detta område :

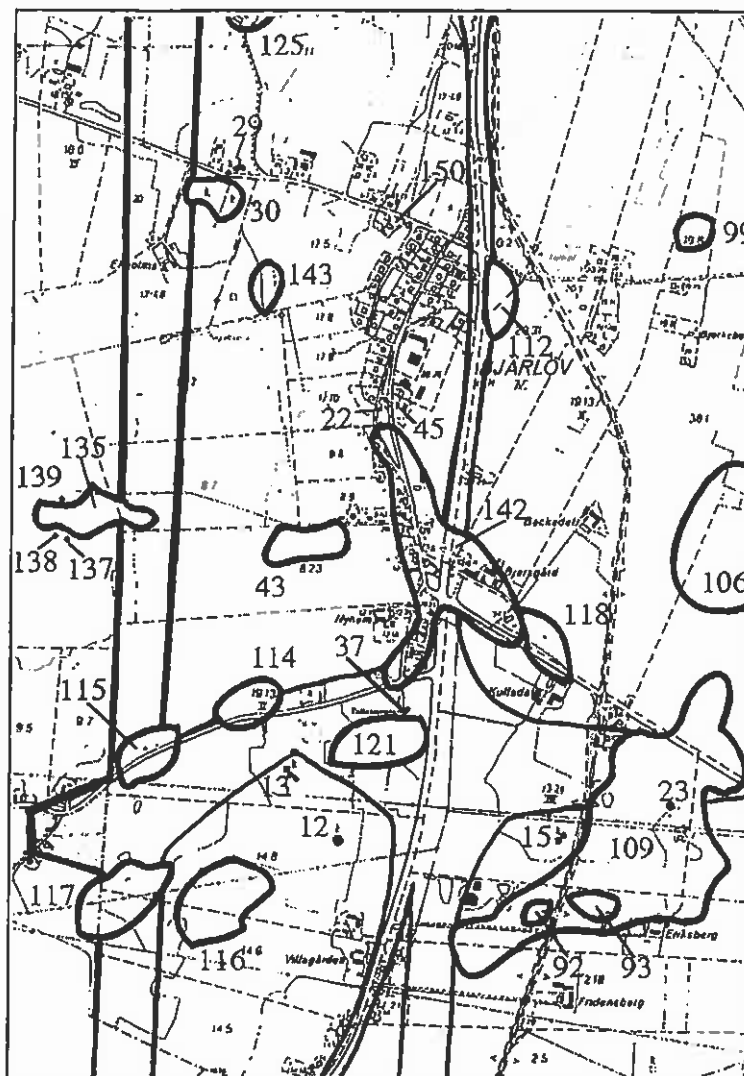
Färlöv socken : RAÄ nr 3 och 6, mil- och minnesstenar. RAÄ 1, 2, 4 och 7, delar av ett järnåldersgravfält med resta stenar och skeppssättningar. RAÄ nr 67, Färlövs bytomt. RAÄ nr 68, Roalövs bytomt. RAÄ nr 119, förhistorisk boplatz. RAÄ nr 144, grav ? (Enligt lantmäterikarta från 1809. Möjligen läget för "dösakulle" som fanns på Färlövs södra vång enligt Landeboken 1570).

Konsekvenser vid vägdragning: I detta område bedöms konsekvenserna på fornlämningsbeståndet bli förhållandevis små vid en ny vägsträckning enligt de västliga alternativen. Detta trots att några förhistoriska boplatser berörs. Flera viktiga, miljöskapande objekt berörs däremot om man väljer en utbyggnad av den befintliga vägsträckningen. Då berörs Wrangels allé och bebyggelsen utmed den samt järnåldersgravfältet och kyrkan-kyrkogården i Färlöv. För att bevara områdets karaktär och upplevelsevärde är det mycket väsentligt att bibehålla allén och de övriga komponenterna utmed den. Området ligger i sin helhet inom riksintresset Araslövs farmer och det innebär att samma syn-

punkter beträffande kulturlandskapet i övrigt gäller som för område 1.

Komplex 2 b, Färlöv socken

Området söder om Bjärlöv hänger samman med den bygd vid Färlöv som redovisas ovan. Bjärlövs by har ett äldsta omnämnande år 1335. Bjärlövs-komplexet innehåller en mängd olika fornlämningar från olika tidsperioder, såväl boplatser som synliga fornlämningar i form av gravmonument, rester av en medeltida borganläggning, fossil åkermark och skålgropsförekomster. Området som helhet visar på en lång kontinuitet i bebyggelsen och innehåller komponenter från alla tidsperioder, möjligen undantaget mesolitikum. Oavsett var man befinner sig i området så är man i direkt närhet av en registrerad fornlämning. Här finns dessutom ett stort antal topografiskt gynnsamma boplatslägen

Del av komplex 2 b. Området omkring Bjärlöv, skala 1:20 000

I anslutning till det stora järnåldersgravfältet vid Röalycke (RAÄ 29+30) finns all anledning att förvänta en järnåldersboplats. Tänkbara lägen för denna finns bl a söder och väster om gravfältet. Omkring 100 m väster om gravfältet finns uppgift om att ett eventuellt röse/stensättning borttagets i samband med jordbruksarbete.

Vid fältinventeringen noterades en tidigare okänd lokal med slagen flinta och en lokal med sot och skörbränd sten i markytan.

Femton redan kända fornlämningar be-

rörs direkt av de olika vägalternativen i detta område :

Färlövs socken : RAÄ nr 28, borgområde (Färlövsholm). RAÄ nr 30, gravfält med ett 40-tal resta stenar + en skålgropsförekomst (från 1820-talet finns en uppgift om över 200 resta stenar). RAÄ nr 37, rest sten. RAÄ nr 91 + 94, förhistorisk boplats m. bla fynd av flintyxa och flintskära. RAÄ nr 109, 112, 114, 115, 117, 121 och 133, förhistoriska boplatser. RAÄ nr 135, röjningsröseområde. RAÄ nr 142, Bjärlövs bytomt. RAÄ nr 155, naturbildning (skålgropsliknande).

Konsekvenser vid vägdragning: Vägkorridorerna i detta område innebär, oavsett alternativ, stora ingrepp i fornlämningsmiljön kring Bjärlöv. Omkring halva området ligger dessutom inom riksintresset Araslövs farmer.

Både det västra och det östra alternativet bedöms som sämre än den befintliga vägen. Detta ställningstagande grundas dels på att det västra alternativet innebär störst förändring på kulturlandskapet som helhet och de synliga komponenterna i fornlämningsmiljön, dels på att det är två hittills intakta, under mark dolda, fornlämningsar (RAÄ nr 115 och 117) som förstörs vid ett västligt alternativ. Ur miljösynpunkt, d v s för upplevelsevärdet av området, är det främst RAÄ nr 29 + 30 (järnåldersgravfältet vid Röalycke) och RAÄ nr 135 - 139 (röjningsröseområdet m. skålgropsförekomster och enstensättning vid Hemeke) som påverkas negativt av det västra alternativet.

Jämförelsevis är konsekvenserna vid en utbyggnad av befintlig väg att Bjärlövs bytomt, RAÄ nr 142, de förhistoriska boplatserna RAÄ nr 112 och 121 och den resta stenen RAÄ nr 37, med eventuell tillhörande grav - gravfält, helt eller till vissa delar förstörs. Det östra alternativet verkar mot denna bakgrund som det skonsammaste på fornlämningsbeståndet, men det är endast skenbart. Det östra alternativet orsakar också att den sammanhängande fornlämningsmiljön styckas sönder, även om det är i mindre omfattning än vad det västra alternativet innebär.

Liksom för område 1 är det önskvärt att man helt kan undvika att direkt beröra de synliga fornlämningarna vid en mer detaljerad planering, oavsett vilket alternativ som blir aktuellt.

Komplex 3, Kviinge socken

Två delområden ingår. Det västra ligger på en nordsydligt orienterad åsrygg som utgjort ett lämpligt boplatssläge under förhistorisk tid. Slagen flinta påträffades i södra delen av området trots att det var bevuxet vid besiktningen. Periferert i områdets sydvästdel fanns ett odlingsröse bevarat strax utanför den del som idag är åker. Ytterligare odlingsrösen kan ha funnits på åsen men tagits bort vid sentida odling.

Det östra delområdet omfattar en 2,5 hektar stor yta med odlingsrösen söder om gården Hökaröd. Odlingsrösen kan preliminärt dateras till historisk tid, möjligen medeltid. Hökaröds gårdstomt är registrerad som RAÄ nr 26 och det äldsta skriftliga belägget är från 1584. Till komplexet skall också RAÄ nr 4 och RAÄ nr 27 föras. Den förstnämnda är en rest sten som troligen är rest i sen tid medan RAÄ nr 27 är Slättebergas gamla gårdstomt omnämnd första gången år 1499.

Konsekvenser vid vägdragning: Inom området bör ytterligare odlingslämningar vara bevarade och sannolikt även boplatslämningar från både förhistorisk tid och medeltid. Med hjälp av en detaljerad arkeologisk utredning som inkluderar provschaktsgrävning kan ingreppen i fornlämningarna minimeras, men troligen inte undvikas helt.

Komplex 4, Kviinge socken

I komplexet ingår tre delområden med odlingslämningar som bedöms härröra från brons- eller järnålder. Längst i väster, på fastigheten Kviinge 12:1, finns röjningsrösen på en yta av ca 1/2 hektars storlek.

Det mellersta området är registrerat som fossil åkermark, RAÄ nr 21, och omfattar ett 50-tal hackerör. Ett av rösen kan vara en stensättning, RAÄ nr 22. Även detta område är ca 1/2 hektar stort.

Längst i öster ligger ett större område med oregelbundna hackerör. Ytan är ca 5 hektar stor och ligger delvis i sluttning mot det stora våtmarksområde som legat söder om Kviinge

Inom komplex 4, eller i dess omedelbara närhet, bör den eller de boplatser som skall knytas till odlingslämningarna vara belägna.

Konsekvenser vid vägdragning: Odlingslämningarna, som preliminärt kan dateras till yngre bronsålder äldre järnålder, indikerar att även boplatslämningar från samma tid bör finnas inom komplexet. Med hjälp av en arkeologisk utredning bör ingrepp i fornlämningarna helt kunna undvikas.

Komplex 5, Kviinge socken

I sydväst påträffades ett område med odlingslämningar vid fältarbetet. Inom en 0,3 hektar stor, röjd yta fanns enstaka flacka hackerör.

På en nordsydlig ås utmed den befintliga väg 19 finns lämpliga lägen för gravar och boplatser. I denna del finns också två registrerade fornlämningar: RAÄ nr 7 är två resta stenar, Tvillingstenarna, den ena är flyttad från vägens östra sida. En härd, RAÄ nr 38, har påträffats vid VA-arbeten i norra delen av åsen.

Inom den sydöstra delen av området finns enstaka odlingsrösen belagda.

Konsekvenser vid vägdragning: Odlings-

lämningar, boplatser och gravar från brons- och järnålder kan förväntas inom området. Troligen innebär en breddning av befintlig väg mindre ingrepp i fornlämningsmiljön än en ny dragning.

Komplex 6, Kviinge socken

Kviinge gamla bytomt, RAÄ nr 16, ligger i nordöstra delen av området. Kyrkan ingår i den grupp av 1100-talskyrkor som ligger kring denna del av Helgeå. Det äldsta skriftliga belägget är från 1367.

En dryg kilometer i nordvästlig riktning, och utanför vägkorridorerna, ligger RAÄ nr 14, Västerslövs gamla bytomt. Det äldsta skriftliga belägget är från 1367. Ingen bebyggelse finns kvar idag. En milsten, RAÄ nr 13, står utmed den gamla vägen mellan Kviinge och Västerslövs byar.

Inom komplexet finns också fem delområden med bra boplatslägen. Mellan Västerslövs gård och Kviinge bytomt finns två höjdområden skilda åt av ett tidigare bäckflöde. På den västra av dessa höjder påträffades slagen flinta i sådan mängd att detta kan sägas utgöra platsen för en boplatser från sten- eller bronsålder. Den östra höjden, liksom en platå omedelbart söder om Kviinge bytomt, finns lämpliga lägen för en järnåldersbosättning som kan ha utgjort föregångare till de medeltida byarna i området.

Det fjärde delområdet med lämpligt läge ligger i anslutning till gården Lönneborg utanför vägområdet

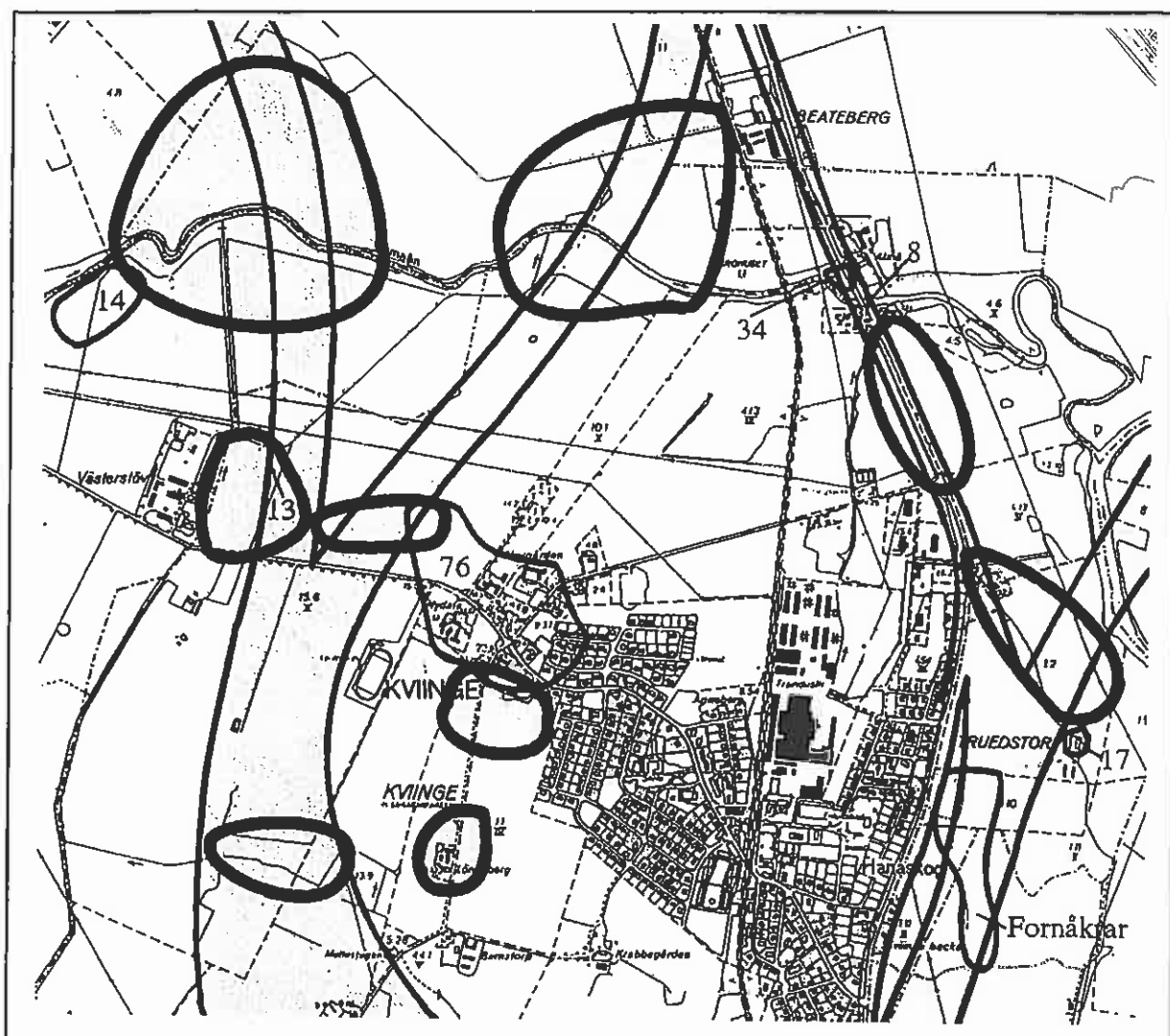
Strax väster om Lönneborg finns det femte läget på en höjd i anslutning till en bäck.

Stora områden omkring Kviinge har tidigare haft våtmarksprägel. Detta gäller

Röd linje = komplexavgränsning
 Rött fält = fornlämningskoncentration

Utredningsområdets norra del. Komplex 4-12, skala 1:50 000

Komplexen 6, 7 och 8. Områden omkring Kviinge-Hanaskog och Almån, skala 1:20 000

området närmast Almaån men även söder om byn och det stora området i sydväst, Källemosse. Höjddpartierna, speciellt väl-dränerade platåer i anslutning till vattendrag, i ett sådant landskap har ofta utnyttjats intensivt under både förhistoriskt och historisk tid. Av Topografiska kårens Rekognosceringskarta framgår hur lämpliga platåerna vid Kviinge och Västerslöv varit.

Konsekvenser vid vägdragning: Boplatser från förhistorisk tid, framför allt stenålder och yngre järnålder, kan förväntas. Den allvarliga följden av en vägdragning ge-

- Vägkorridor
- Registrerad fornlämning
- Registrerad fornlämning
- Delområde i utredningen
- Hålväg

nom komplex 6 är att vägen blir en barriär mellan Kviinge kyrkby och Västerslövs gård med Västerslövs gamla bytomt. Kviinge blir inringat av den moderna bebyggelsen i Hanaskog i öster och av vägen i väster.

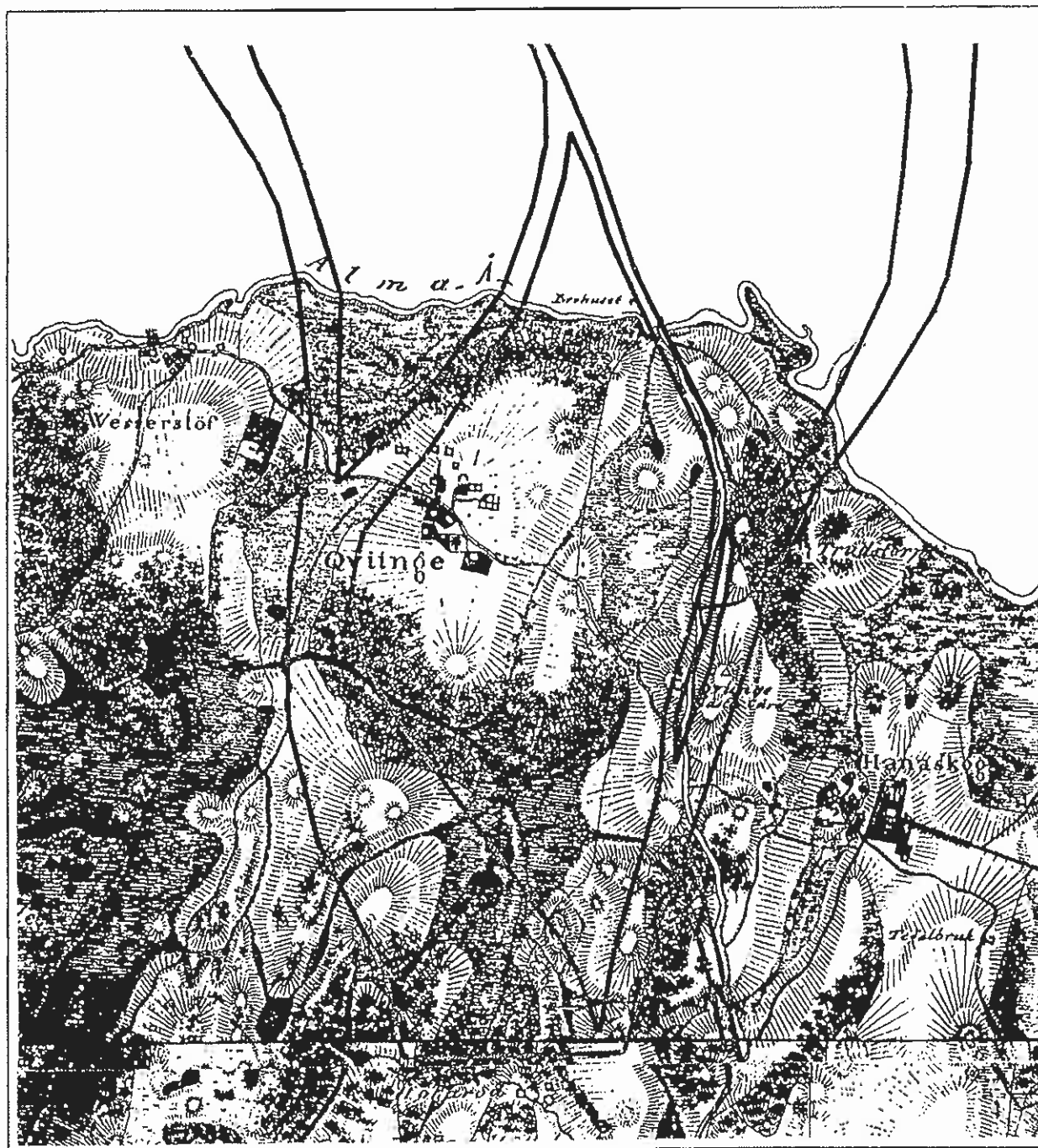
Komplex 7, Kviinge socken

Komplexet ligger på norra delen av Kviinge backe. Närmast Helgeå i nordöst finns ett område med lämpliga boplatslägen.

Ett område med fornåkrar, ca 5 hektar stort, ligger på de högre delarna av Kviinge backe.

Vägområdet stryker tätt invid Truedstorp, den sommarvilla som Lois De Geer lät uppföra omkring 1890.

Konsekvenser vid vägdragning: Odlingslämningar och boplatslämningar kan förväntas i området. Konsekvenserna vid en breddning av befintlig väg blir begränsade. Vid en nydragning berörs en stor del av odlingslämningarna och troligen även boplatslämningar. En följd är att miljön

Vägnätet kring Kviinge inlagt på Skånska Rekogoseringskartan

kring Truedstorp blir helt förändrad vid en ny dragning av vägen.

Komplex 8, Knislinge och Kviinge socknar

I komplexet ingår boplatser som legat vid Almaån och i de våtmarker som omgivit denna. I det gamla våtmarkslandskapet har flacka förhöjningar erbjudit torrare lägen som lämpat sig för bosättning och även för gravar.

Slagen flinta påträffades inom de två västra av dessa förhöjningar. Lägena har lämpat sig för bosättning under mesolitikum och neolitikum. Det tredje delområdet, söder om gården Almö, kan även ha utnyttjats under bronsålder och järnålder.

Konsekvenser vid vägdragning: Boplatslämningarna täcker stora ytor. Vid en ny dragning av vägen blir det därmed svårt att undvika omfattande ingrepp i fornlämningarna. Ingreppen blir mera begränsade vid en breddning av befintlig väg. De arkeologiska undersökningar som blir nödvändiga vid en dragning genom komplex 8 bör ha en hög ambitionsnivå eftersom vår kunskap om bebyggelsestrukturerna kring Almaåns nedre lopp under mesolitisk och neolitisk tid är mycket begränsade.

Komplex 9, Knislinge socken

Tre höjdparter med stenålderslägen finns i detta låglänta område som troligen dominerats av våtängar under förhistorisk tid. De bästa lägena finns i anslutning till Helgeå.

Konsekvenser vid vägdragning: De boplatslägen som finns inom vägkorridoren

på Helgeås östra sida har under förhistorisk tid varit mycket rika miljöer. Höjdpartierna har utgjort öar av fast mark i vidsträckta våtmarker med rikt fågelliv, yppig växtlighet och därmed riklig tillgång på föda för människor som levde på insamling, fiske och jakt. Även för en befolkning som bedrivit jordbruk och boskapsskötsel har miljön varit lämplig, våtängarna har erbjudit bete och ängsslåtter, de lätta jordarna på höjderna har varit lämpade för tidens jordbruksteknik där hackan eller årdret varit jordbearbetningsverktygen. Forskningen om bosättningsmönstren utmed Helgeå är ännu i sin linda, varför ambitionsnivån för undersökningar måste bli hög.

Komplex 10, Knislinge och Gryts socknar

Detta är ett mycket stort komplex som verkligen gör skäl för benämningen bygd. Det ligger på ett mot öster och söder klart avgränsat höjdområde, Helgeå är gräns mot öster och Almaån mot söder. Gränserna mot väster och norr är inte så tydliga. Väster om byn Kvittinge blir topografin mer småkuperad och små kärr förekommer, samma förändring i topografin sker strax norr om Solberga. En stor del av komplexet ligger över högsta kustlinjen som antas ligga omkring 55 m ö h (Daniel, E.). Ett antal större och mindre platåer har utgjort lämpliga miljöer för bosättning, odling och gravar. Det gamla våtmarksområdet väster om gården Frännarp och Olingeån, som avvattnar sjön Tydingen, har varit av stor betydelse för bygdens centrala delar. Den kända hållristningen vid Frännarp, RAÄ nr 1 i Gryts socken, är belägen på sydöstsidan av denna våtmark. Det förefaller som om bygden varit i stort sett kontinuerligt bebodd från yngre stenålder och fram till idag.

Förutom Knislinge samhälle i områdets östra kant, är bygden skonad från omfattande moderna markexploateringar.

Åtta delområden med fornlämningskoncentrationer och lämpliga lägen för gravar och boplatser berörs direkt av vägkorridorerna.

Sydligast ligger ett område med boplatser och odlingslämningar. På en markerad ås i norra delen av våtmarksområdet norr om Almaån finns lämpliga lägen för boplatser från förhistorisk tid och medeltid. Idag ligger fastigheterna Fridhem och Nygård på varsin del av åsen. Ungefär 100 meter norr och nordväst om åsen vidtar det höjddparti som utgör huvuddelen av Knislinge-Grytkomplexet. På denna sluttning finns ett ca 10 hektar stort stenröjt område med röjningsrösen. Några stenar inom området kan också vara resta stenar.

Det som idag är bevarat av kärnområdet i Knislinge-Grytkomplexet omfattar ett 2,5x1,5 kilometer stort område från vägen Knislinge-Vanås i söder till och med Gryts by i norr. Området kan sägas bestå av fyra delar som skiljs åt av våtmarkspartier.

Den sydöstra delen utgörs idag av skogs- och hagmark. Här finns ett stort antal skålgropsförekomster, flera stensättningar, två områden med fossil åkermark och ett gravfält, RAÄ nr 23 i Knislinge socken, med domarringar, resta stenar och skeppssättningar. Dessutom ligger Holms gamla gårdstomt, RAÄnr 58, i norra delen av detta delområde. Det äldsta skriftliga belägget för Holm är från 1525. Gårdstomten ligger i en mycket välbevarad odlingsmiljö.

Gröne Väg byggd som kortégeväg till bröllopet mellan Carl Adlerfeldt och Betty Jennings 1768 är idag en skogsväg från

västra Knislinge genom hagmarkerna norr om Vanås där den ansluter till den allé som leder till slottet från norr.

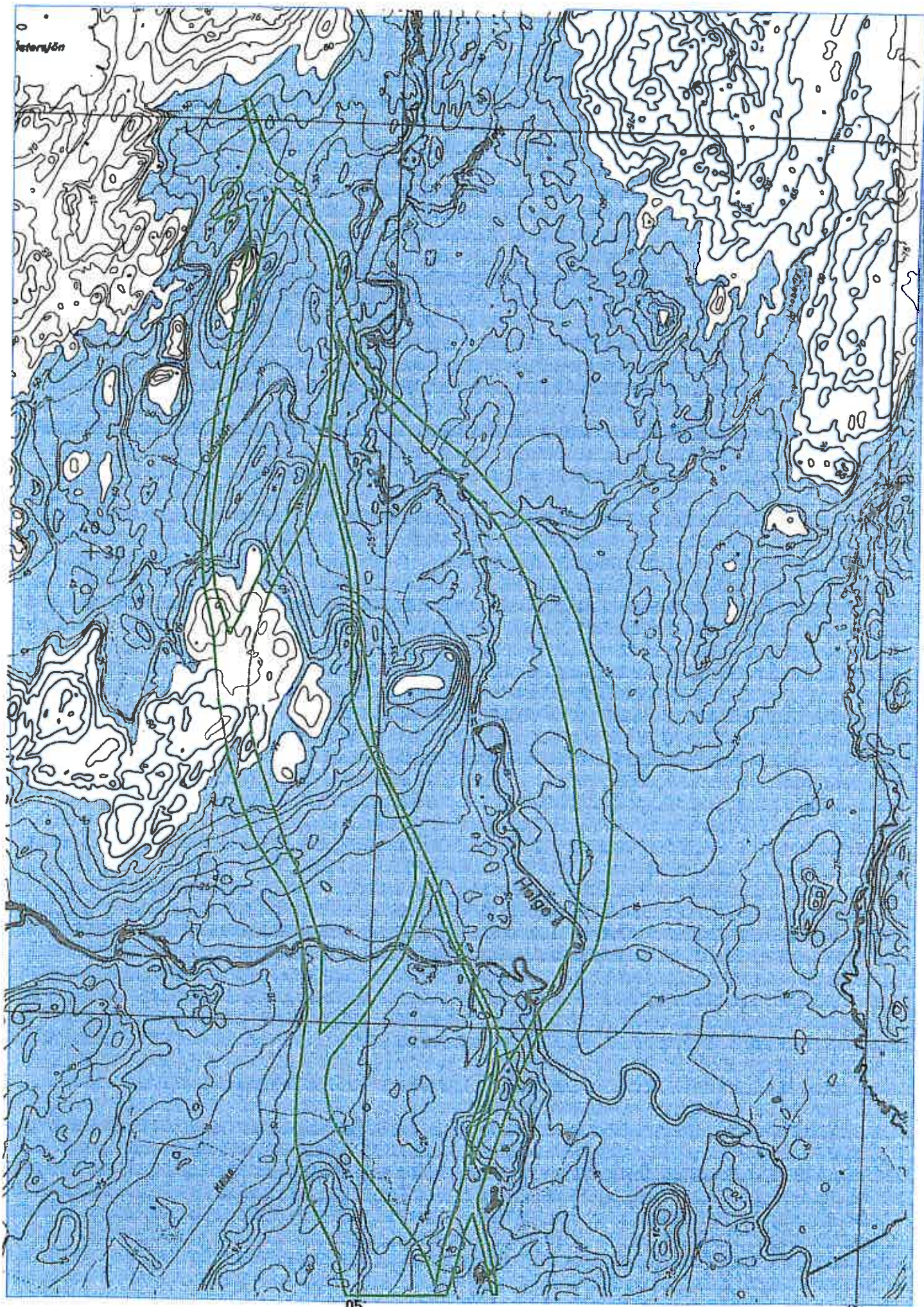
Skålgroparna tillsammans med ensamliggande gravar indikerar att även boplatser från bronsåldern finns i området, troligtvis också inom vägkorridoren. Områdena med fossil åkermark och gravfältet indikerar järnålder, med boplatser kanske framförallt där villabebyggelsen på Knislinge Väster är belägen.

Den sydvästra delen ligger helt utanför vägkorridorerna men kompletterar bilden av hela komplexet. Här finns framförallt indikationer på bronsålder i form av skålgropar och gravhögar.

Centralt i den nordöstra delen ligger Östra Olinges gamla bytomt, RAÄ nr 69 i Knislinge socken. De äldsta skriftliga beläggen är från 1467, *Östre Olinge*. Det finns även ett Västra Olinge beläget i Gryts socken, äldsta belägg 1482, *Vestre Olinge*. Ett *Ollinge* är omnämnt 1390, men det är ovisst om det är det östra eller västra som åsyftas. Nästa omnämning är från 1440 då en adelsman skriver sig "af Olingae". Vilket Olinge som är det äldsta eller ursprungliga kan ej avgöras. Det är inte heller helt säkert att Olinge är ett äkta -inge namn, det kan härröra från ordet "odlingen" och i så fall vara av vikingatida ursprung (Hallberg, G.).

Ur fornlämnings synpunkt är Östra Olingeområdet en fortsättning av Grytområdet. Detta har uppenbarligen varit ännu tydligare under 1800-talets början

"Öster om kyrkan på Grydz Wång finnas några Bauta Stenar och gravhögar, vilka fortsätts till större antal och märkvärdighet på Östra Olinge ägor i Knislinge socken." *Ur Beskrivning av Gryts kyrka 1828*

Högsta kustlinjen (55 m ö h) i utredningsområdets norra del, skala 1.50 000

Inom delområdet finns skålgropsförekomster, gravrösen, en hällristning i block, en boplats med flinta samt Östra Olinges bytomt registrerade. Inom ett stort område, delvis i vägkorridoren, finns lämpliga lägen för ytterligare gravar och boplatser. Hela området är idag åkermark.

I det nordvästra delområdet ligger bland annat Gryts gamla bytomt, det äldsta skriftliga belägget är från 1403. Ortnamnet skall kopplas ihop med ett ord som betydligt stenig. Ortnamnet kan anspela på det gravfält med resta stenar som ligger öster om kyrkan, eller den steniga marken i byn. Omkring Gryts kyrkby finns skålgropsförekomster, högar, ett gravfält, RAÄ nr 8, med en hög och 25 resta stenar, gravhögar, fossil åkermark samt bytomten. Vid fältarbetet upptäcktes en hålväg som går från norra utkanten av Gryts by i nordnordöstlig riktning parallellt med Olingeån. Hålvägen kunde följas utmed en ca en kilometer lång sträcka.

Längre västerut, på västra sidan av Olingeån, ligger Västra Olinge gamla bytomt, RAÄ nr 99, Frännarps gamla bytomt, RAÄ nr 100, omnämnd första gången 1482, samt ytterligare skålgropsförekomster, gravrösen, en hällkista i röse, ett röjningsröseområde samt den tidigare omnämnda hällristningen vid Frännarp, RAÄ nr 1.

Inom ovanstående områden dominerar fornlämningar av brons- och järnålderskaraktär genom förekomsten av skålgropar, hällristningar, röjningsröseområden och bevarade gravtyper.

I slutningen mot Helgeå, norr om Östra Olinge, finns en serie flacka höjdryggar med lämpliga lägen för stenåldersboplatser, på en av dem ligger RAÄ nr 61 i Knislinge socken, en boplats med slagen flinta i markytan.

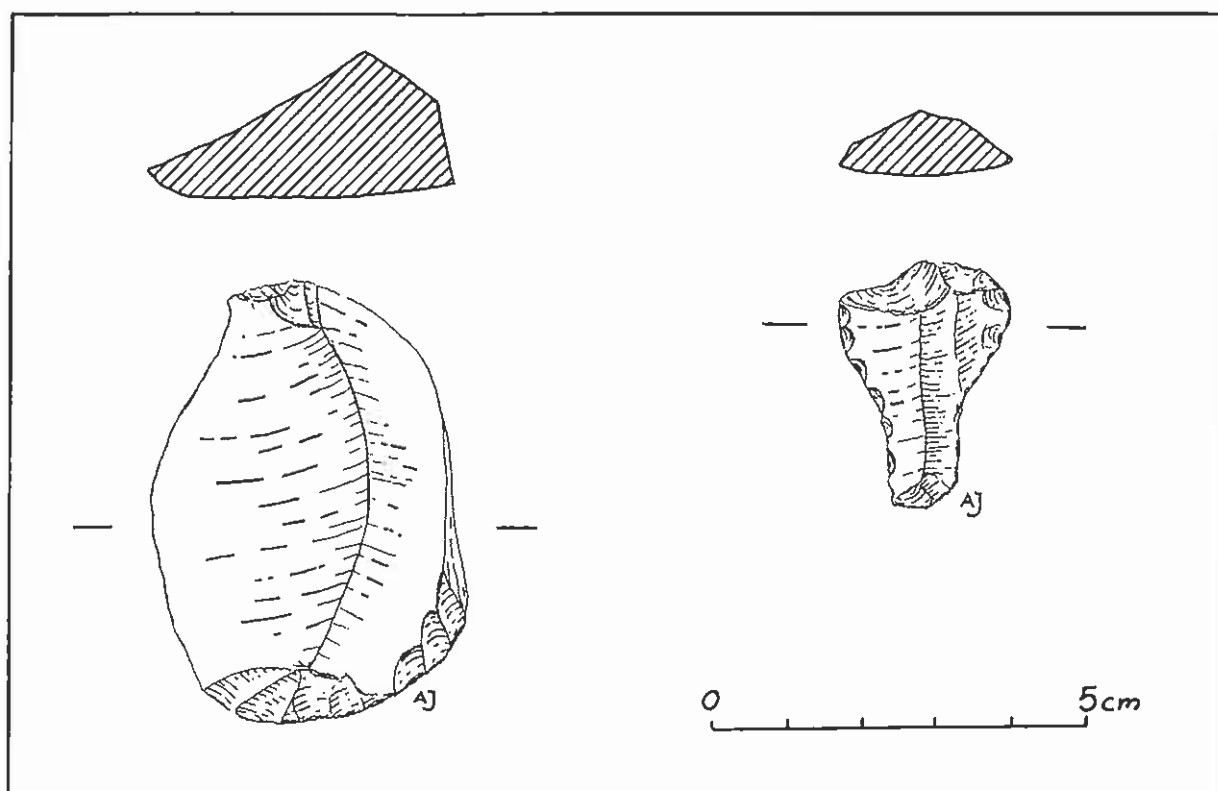
Nere i ådalen och utmed den nuvarande sträckningen av väg 19 finns ytterligare fyra områden med lämpliga lägen för stenåldersbosättningar och gravar.

Där Olingeån rinner ut i Helgeå finns ett höjdparti som utgör norra delen av ett sådant område. I den södra delen av detta område ligger fornlämningarna RAÄ nr 22 och 46, Knislinge socken. RAÄ nr 22 är en skålgropsförekomst och 46 en boplats med slagen flinta i markytan. På en udde i Helgeå, i östra delen av delområdet, undersökte Oscar Montelius en hällkista, RAÄ nr 34, år 1885. Fynden utgjordes bland annat av en flintdolk, en skrapa samt en tutulus och några bronsfragment.

De tre andra områdena med lägen är medtagna av topografiska skäl, inga registrerade fornlämningar finns inom dem och det var gröda på dem vid besiktnings-tillfället.

Vid den södra infarten till Knislinge samhälle finns ett område som lämpat sig väl för boplatser från brons- och järnålder. Detta är beläget sydväst om och invid Knislinge gamla bytomt.

Konsekvenser vid vägdragning: Fornlämningssmiljöerna i Knislinge-Gryt området måste räknas till de viktigaste i hela Skåne. Här finns ett odlingslandskap med mycket lång kontinuitet, troligen lika lång som odlingens historia i Skandinavien. Antalet synliga fornlämningar är stort, därtill kommer ett mycket stort antal under mark dolda fornlämningar. Landskapet är, bortsett från Knislinge samhälle, fritt från moderna exploateringar och dagens jordbruk är relativt småskaligt. Området har också fått kraftigt skydd i länets samordnade natur och kulturmiljövårdsprogram. Vägkorridorerna skär rakt igenom fornlämningssmiljöerna vid Holm,

Flintföremål från Hjårsåsilla 7:1, Knislinge socken. Teckning: Annika Jeppsson

Gryt och Östra Olinge. Mycket av miljöernas värde ligger i att de är sammanhållna, en väg skulle innebära irreparabla skador. Om, trots allt, det västliga alternativet skulle bli verklighet i någon form kommer mycket omfattande arkeologiska undersökningar bli nödvändiga. En mycket grov skattning av storleksordningen på undersökningskostnaderna inom kärnområdet av komplexet är 20 miljoner kronor.

En breddning av befintlig väg 19 eller dragningen som delvis följer gamla järnvägen innebär betydligt mindre ingrepp i fornlämningsmiljöerna.

Komplex 11, Emmislövs och Knislinge socknar

Komplexet består av åtta delområden med lägen lämpliga för framförallt stenåldersboplatser. Lägena har direkt anslut-

ning till Helgeå eller till de våtmarker som legat i anslutning till ån.

Söder om vägen Knislinge-Hjärsås finns tre delområden. Slagen flinta påträffades på två av dessa. På den nordligaste av de tre fanns plöjningsskadade härdar och i flintmaterialet ingick en kraftig skrapa av Kristianstadsflinta och en del av en tångspets, den senare troligen av gropkeramisk typ.

Slagen flinta och plöjningsskadade härdar påträffades även i anslutning till Linebäckens utflöde i Helgeå.

Konsekvenser vid vägdragning: Helgeådalens stenåldersboplatser har kommenterats under komplex 9. Ingreppen kan minimeras med hjälp av arkeologisk utredning men flera av boplatzlämningarna förefaller vara så stora till ytan att omfattande undersökningar blir nödvändiga vid en byggnation.

Komplex 12, Emmislövs och Östra Broby socknar

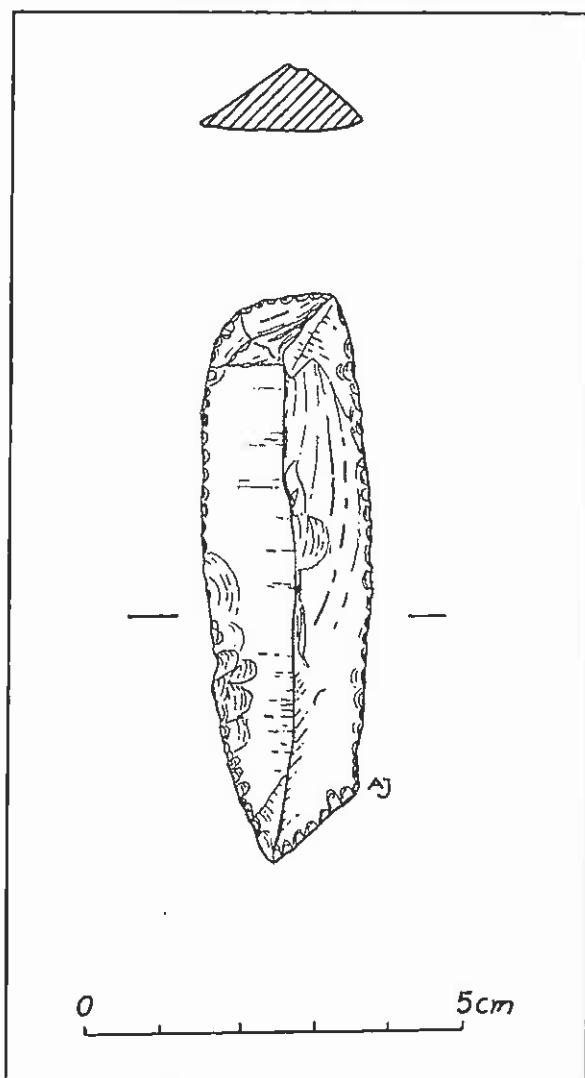
Inom detta komplex finns en tyngdpunkt öster om ån och en på västsidan. Öster om ån ligger Västraby och Emmislöv med ett stort antal fornlämningar av olika typer från sten-, brons- och järnålder. Väster om ån finns ett stort område med brons- och järnålderslämningar väster om Nöbbelöv. Fem delområden av komplexet berörs av vägkorridorerna.

Det sydligaste delområdet kan sägas vara en fortsättning av komplex 11. Inom delområdet finns en serie höjdparter med lägen för stenåldersboplatser. Höjderna ligger i gamla våtmarker. Vid besiktningen påträffades slagen flinta inom alla de lägen där det inte fanns gröda för tillfället. Närmast Helgeå, i norra delen av delområdet, påträffades ett mikrospån. På platsen har det troligen legat en boplatser från mesolitisk tid. Det rikligt retuscherade flintspånet kommer från mellersta delen av delområdet.

Ytterligare lägen för stenåldersboplatser finns inom delområdet vid Nöbbelöv, omedelbart väster om Helgeå.

Längst i norr, vid korsningen med väg 119, finns två delområden med boplatser, inom det norra av dessa finns även ett gravfält, RAÄ nr 70 i Broby socken.

Det delområde som återstår att beskriva inom komplexet är östdelen av det som ovan kallats komplexets tyngdpunkt väster om ån. Detta område ligger på en 1,5 kilometer lång och ca 700 meter bred höjd med nordsydlig orientering. Delar av höjden har legat över högsta kustlinjen. De registrerade fornlämningarna utgörs avstensättningar, rösen, resta stenar, ett område med odlingsrösen samt fyndplat-

Flintföremål från Emmislöv 4:1, Emmislöv socken. Teckning: Annika Jeppsson

sen för ett bronssvärd av Mörigentyp, RAÄ nr 96 i Broby socken.

Vid fältinventeringen upptäcktes ytterligare odlingsröseområden med rösen av tydlig hackerörstyp. Goda boplatser finns på östsidan av höjden där plöjnings-skadade härdar och slagg konstaterades tillsammans med slagen flinta.

Enligt samtal med den man som hittat bronsvärdets skall fyndplatsen vara ca 200 meter öster om den plats som registrerats vid inventeringen 1973.

Konsekvenser vid vägdragning: För områdena med stenåldersboplatser närmast Helgeå, gäller samma förutsättningar som för komplexen 9 och 11.

Det västliga alternativet är draget genom östkanten av höjdområdet med röjningsrösen, stensättningar, fynd av bronssvärd m.m. Här skär vägkorridoren återigen rakt genom en känslig fornlämningsmiljö. Boplatzlämningar, gravar och odlingslämningar finns i och väster om vägkorridoren. Öster om korridoren ligger den troliga fyndplatsen för svärdet. Svärdet kan vara nedlagt som ett offer i en våtmark invid en boplatz från yngre bronsålder. Vägen kommer att bryta sammanhanget mellan boplatzen och offerplatsen och en av dem, eller kanske båda, kan komma att hotas av förstörelse av exploateringen. Fornlämningarna är knutna till den fasta marken på höjddpartiet, men fördelarna med läget på höjden ligger också i närheten till våtmarkerna och fuktängarna. En vägdragning skulle skilja höjden från våtmarken, vilket gör att det är svårare att förstå sammanhanget i denna förhistoriska miljö.

En vägdragning genom denna del av komplex 12 bör alltså undvikas.

Konsekvenserna för de två delområdena närmast Broby kan minimeras med hjälp av en arkeologisk utredning.

SAMMANFATTNING

Konsekvenserna för fornlämningsmiljöerna utmed de olika vägkorridorerna kan sammanfattas på följande sätt.

Kristianstads kommun

En breddning av den befintliga väg-

sträckan är, med ett undantag, det alternativ som skulle göra minst skada på fornlämningarna och kulturlandskapet utmed den sträcka som ligger inom Kristianstads kommun. Detta hänger givetvis samman med att den befintliga vägen redan är ett faktum och att en breddning medför ytmässigt minst ingrepp.

En utbyggnad av den befintliga vägen är skonsammast även där den idag ligger mindre lämpligt placerad, dvs sträckan vid och närmast söder om Bjärlöv, trots att det medför stora ingrepp i enskilda fornlämningar och den värdefulla fornlämningsmiljön. Alternativet väster om Bjärlöv måste betraktas som betydligt sämre eftersom det innebär en ytterligare sönderstyckning av den sammanhängande fornlämningsmiljön i flera mindre områden, avgränsade av vägar.

Det sämsta alternativet vid Färlöv vore att bygga ut den befintliga vägen, annat än möjligtvis i mycket begränsad omfattning. Orsaken är att ett sådant alternativ skulle beröra Wrangels allé och bebyggelsen utmed den samt järnåldersgravfältet och kyrkan-kyrkogården i Färlöv. För att bibehålla områdets karaktär och upplevelsevärde är det mycket väsentligt att säkerställa dessa viktiga, miljöskapande objekt. Problemet med att bygga ut ett västligt alternativ består bl a i att av och påfarter och planskilda korsningar förändrar landskapets karaktär inom riksintresseområdet Araslövs farmer

Östra Göinge kommun

En breddning av befintlig vägsträcka medför minst påverkan på kulturlandskapet. Detta beror på att den existerande vägen redan innebär ett ingrepp i kulturlandskapet. Breddningen medför naturligtvis mindre ingrepp ytmässigt än en helt ny

vägdragning. Vägen går inte heller genom så centrala delar av bygden som det västra alternativet gör.

En vägdragning förbi Knislinge enligt det västra alternativet är helt förkastlig ur antikvarisk synpunkt. Hur vägen än placeras inom korridorerna kommer stora och väsentliga delar av kulturmiljön att förstöras och helheten i detta ömtåliga område gå förlorad. De kortsiktiga ekonomiska följderna av en sådan exploatering har skisserats, sett i ett större perspektiv kan man naturligtvis inte sätta en prislapp på en kulturhistorisk miljö av denna dignitet.

Den sydligaste delen av det västra alternativet, från gränsen mot Kristianstads kommun till anslutningen till befintlig väg 19 norr om Beatebergs gård, medför mindre allvarliga ingrepp än resten av det västra alternativet. Den känsligaste punkten utmed denna del är passagen mellan Kviinge by och Västerslöv. Flera arkeologiska undersökningar blir naturligtvis nödvändiga även om denna del skall byggas.

Det östliga alternativet innebär ingrepp i synliga fornlämningar endast i den sydligaste delen över Kviinge backe. Ur antikvarisk synpunkt kan emellertid sådana ingrepp accepteras, givetvis bör fornlämningarna i så fall först undersökas.

Öster om Helgeå berörs under mark dolda fornlämningar. Dessa utgör ett lika viktigt inslag i kulturmiljön som de synliga men de är svårare att förstå för allmänheten. Det vetenskapliga värdet av de dolda fornlämningarna är lika högt som för de synliga. En vägdragning enligt det östra alternativet medför mycket stora ingrepp i ett stort antal fornlämningar, framförallt stenåldersboplatser. De direkta kostna-

derna för arkeologiska undersökningar blir stora.

FORTSATTA ÅTGÄRDER

Om exploateringsplanerna drivs vidare utmed något av alternativen bör fördjupade arkeologiska utredningar utföras i god tid innan någon sträcka fastställs. Dessa utredningar syftar till att klargöra detaljerna i fornlämningsbeståndet. Dessa också utgöra underlag för länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet. En del av utredningarnas funktion är också att vara underlag för kostnadsberäkning av de nödvändiga arkeologiska slutundersökningarna.

Tony Björk

Länsmuseet i Kristianstad

Lasse Wallin

Riksantikvarieämbetet
UV Syd, Lund

REFERENSER

Muntliga källor

Hallberg, G. - Dialekt- och ortnamnsarkivet (DAL), Lund

Daniel, E. - Sveriges geologiska undersökning (SGU), Lund

Arkiv- och kartmaterial

Arrhenius fosfatkartering av Skåne 1934, skala 1 : 100 000

Fornminnesregistret, Länsmuseum och UV-syd

Skånska rekognosceringskartan 1812 - 20, skala 1 : 30 000

Litteratur

Callmer, J. Territory and dominion in the Late Iron Age in Southern Scandinavia. Regions and Reflections. Jennbert, K. et al. Ed. Lund 1991.

Carlie, A. På arkeologins bakgård. Acta Archaeologica Lundensia, series in 8°. No. 22. Stockholm 1994.

Fabech, C. Skåne - et kulturelt og geografisk grænseland i yngre jernalder og i nutiden. Tor vol. 25. Uppsala 1993

Kulturminnesvårdsprogram för Skåne, del Kristianstads län. Länsstyrelsen i Kristianstads län. Vinslöv 1984.

Riksintressen kulturminnesvård, Kristianstads län. Länsstyrelsen i Kristianstads län. Kristianstad 1988.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Riksantikvarieämbetets dnr : 421-1674-1995

Kristianstads läns museums dnr : 11200-26-95

Länsstyrelsens beslut : 1995 03 15, dnr 220-1813-95

Fältinventering : 1995 03 30 - 04 06

Utredningsområde : ca 70 km vägkorridorer

Personal : Tony Björk (Länsmuseet) och Lasse Wallin (UV Syd)

Belägenhet : Ekonomiska kartans blad 3D 2i Skepparslöv m fl

Koordinater : X 6212,55 Y 1392,30

Dokumentationsmaterialet överförs efterhand till ATA